

Oddělení 1 D a čítá celkem 195 jednotlivin pocházejících především z 14. a 15. století, většinou latinského jazykového charakteru (vedle nich se tu nachází menší soubory francouzských a řeckých zlomků). Nemalé množství lze zařadit do období raného středověku. Zastoupeny jsou zde převážně různé liturgické knihy, ale okrajově narazíme i na jiné žánry včetně zlomku formulářové sbírky Petra z Vinei. Asi nejznámějším fragmentem této skupiny je zlomek katalogu knihovny Karlovy koleje ze závěru 14. století, jemuž již byla věnována velká pozornost včetně edičního zpřístupnění.

Zatímco signatura 1 D b obsahuje převážně raně novověké zlomky (vedle toho ale částečně též korespondenci), oddělení 1 D c je opět více zaměřeno na středověk. Jde o soubor specifický a velmi sevřený (na rozdíl od většiny ostatních signatur). Je totiž zaměřen na rukopisné fragmenty psané hlaholicí a cyrilicí. Hlaholských zlomků zde napočítáme celkem 32, až na výjimky spadají do období 14.–15. století. Pocházejí buď z prostředí chorvatského, kde se od 13. století hlaholice používala pro katolickou liturgii, nebo z kláštera na Slovanech, jenž byl po svém založení, jak známo, osazen právě z tohoto regionu. Naopak cyrilské zlomky, kterých je zde 25, jsou co do provenience, jazyka i doby vzniku výrazně pestřejší. Místa jejich původu bychom museli hledat především na území Ruska, Bulharska či Srbska.

Signatura 1 E a byla původně určena pro jazykově německé rukopisné fragmenty. V průběhu let sem byly přiřazovány i jiné zlomky, převažující německojazyčný profil této skupiny však zůstal zachován. Napočítáme zde 63 položek, jejichž těžiště spadá do 14. a 15. století (32 zlomků). Editor u jednotlivých fragmentů vždy definuje příslušný německý dialekt – zpravidla jde o bavorsko-rakouská a východo-středoněmecká nářečí. Obsahově je soubor dosti pestrý. Nachází se zde velké množství textů hrdinské a rytířské epiky, početná je také náboženská literatura, ale setkáme se tu i s jinými obory (právo, farmacie, úřední texty).

Oddělení 1 E b bylo původně ustaveno pro písemnosti Jednoty bratrské, nicméně v druhé polovině 20. století sem byly připojovány i materiály zcela jiné povahy. Signatura ostatně neobsahuje rukopisné zlomky, ale spíše korespondenci a různé drobné literární a archivní rukopisy (16.–20. století). V signatuře 1 E c, čítající 98 položek, připadá většina zlomků na dobu pozdního středověku, ale je tu i nemálo fragmentů starších – celkem patnáct spadá do doby před rokem 1300. Převažují latinské zlomky, občas se objevuje i čeština a marginálně též jiné jazyky. Tematicky je toto oddělení pestré. Byť převládají fragmenty liturgických knih, najdou se zde i zlomky

teologické, kazatelské, modlitební, ale také gramatiky a slovníky. Setkáme se tu konečně i s texty diplomatické povahy – za zmínku stojí především část korespondence pražského kanovníka Jana Hertembergera z Lokte ze závěru 15. století.

K signatuře I G a naopak byly zřejmě přiřčeny zlomky, které se nehodily (obsahově ani jazykově) do žádného z předcházejících oddělení. Jejich obsah je také velmi různorodý, ale převládají zde hebrejské zlomky (vesměs středověké).

Pílí editorů se podařilo v některých případech zjistit příslušnost zlomků k původním rukopisům, ať už uloženým v KNM, či jinde. Svazek obsahuje také záznamy k některým iluminovaným zlomkům, jimž již dříve byla věnována zevrubná pozornost v katalogu Pavla Brodského (*Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000); o jeho uměleckohistorické popisy se autoři u příslušných zlomků opírají. Velké množství rukopisných fragmentů bylo také druhotně použito. V případě pergamenových listů dosti často posloužily jako desky většinou úředních knih raného novověku (jedná se o pergameny sňaté z vazeb). Je třeba dodat, že i na vazbách úředních knih se stále nachází velké množství zlomků, které na své zpracování dosud čekají.

Rozmanité rejstříky, jež jsou v této řadě standardem, výrazně zvyšují badatelský komfort a ulehčují práci s knihou. Jde o rejstříky chronologické, vlastnické, rejstříky knih, s nimiž zlomky souvisely; dále o rejstřík jazykový, jmenný, věcný, oborový či rejstřík písařů. Anotovaný svazek přináší vzorné zpřístupnění této až do nedávna opomíjené materie a prezentuje tak množství v budoucnu všestranně využitelného pramenného materiálu.

TOMÁŠ VELIČKA

Michal DRAGON, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatura 1 K (Dodatky ke sbírkám Adolfa Patery a Čeňka Zibrta)*, Národní muzeum – Scriptorium, Praha 2017

318 s., ISBN 978-80-7036-537-3 (NM),
978-80-88013-55-6 (Scriptorium)

Zlomky jsou půvabné – svou otevřeností a nedorečeností poskytují prostor pro imaginaci. Další katalog nejnadanějšího a nejpracovitějšího českého kodikologa Michala Dragouna je zásadním, byť původně neplánovaným příspěvkem k dějinám

rukopisné kultury v českých zemích. Předkládá popis více než tisíce zlomků (katalogových čísel je 944, nicméně řada z nich spojuje několik zlomků, které původně tvořily součást jednoho rukopisu). Většinu jich Michal Dragoun našel náhodou v Knihovně Národního muzea. Svůj nález snižuje pasivní formulací „v roce 2016 [...] byla při revizi rukopisné sbírky objevena krabice“, skromnost ale není namístě: jedná se o editorův osobní unikátní nález, který umožňuje blíže nahlédnout do středověké kultury v jejích všednodenních aspektech.

Jednotlivé fragmenty jsou sice až na výjimky neznámé provenience (pro ty, co byly sňaty z vazeb jiných kodexů, není dochovaná dokumentace o jejich původním umístění), celkové složení sbírky ale odpovídá užitkovému charakteru středověkých zlomků obecně: zcela převládá liturgie, v menší míře jsou zastoupeny další oblasti jako gramatika (je zde např. šest fragmentů velmi oblíbeného *Doctrinale puerorum* Alexandra de Villa Dei) či lékařství (zejména recepty, např. „Návod pro výrobu přípravku, aby člověk zůstal ,do posledního trunku při dobré chuti“, č. 2123). Mnohé z těchto zlomků byly již původně samostatnými listky; obsahují krátké modlitby, slovníčky, poznámky (např. náčrt kázání v č. 1826), a především listy a vzkazy. Nejvíce jich pochází z pozdního středověku a jsou napsány latinsky, objevuje se zde ale také čeština a řada dalších jazyků. Tyto donedávna ztracené listy se (kromě obvyklých témat jako jsou dluhy a majetek vůbec) zabývají překvapivě často také ztracenými věcmi, včetně řetězu (č. 2019), šátku (č. 2022) a klíče (č. 2106).

Právě fragmenty listů a vzkazů nejen podněcují představivost, ale také dávají tušit středověkou každodennost. Je zde např. list „o neúspěšném hledání písaře, který by zvládal němčinu i češtinu“ (č. 1830). V jiném prosí pisatel Václav jistého Martina a Lukáše, aby jej zmínili, ale naoko sami od sebe, aby neprozradili, že je o to požádal (*faciatis aliquam mencionem de me, non tamen dicatis, quod ego rogaverim vos, sed a vobis dicatis*, č. 1823). Jiný text varuje před ztrátou nebeských radostí *pro modica delect[acione] carnis* (č. 2229). Jeden pisatel prosí o kněze pro svou komunitu („Prosím, milý pane mistře, ať jest kněz ten u mě konečně před hody, neb jest okolo nás velmi řídko kněží, ať tak jako hovada nebudem v ty božie hody etc.“, č. 1912). Jiný „posílá [...] do Prahy ženu, která si přes zákaz kněze o adventu vzala za manžela uprchlého služebníka, který od ní ale utekl a již dříve měl ženu a děti, s níž má adresát naložit *sicut videtur ita quod aliquid pro ecclesia contribuit*“, č. 2004). Mnohé vzkazy nejsou zcela jasné, např. text „rače nás dolů

vpustiti tím spíše, ať poběhnem za pány do Velemovic za to, že sme vám voko vytřeli“ (č. 2020).

Mezi nejdůležitější objevy patří, kromě zlomku části prvotního zápisu Análů hradištských (č. 1535), časová píseň proti Hilariovi Litoměřickému a Václavovi Křižanovskému (č. 2003). Také tento nález poukazuje na skutečnost, že *ad hoc* propagandistických textů vznikalo v pozdně středověkých Čechách podstatně více, než kolik se jich dochovalo – právě časové písně byly skládány pro určitou příležitost; velmi rychle tedy zastaraly a nebyl zvláštní důvod je uchovávat.

Michalu Dragounovi se podařilo několik obdivuhodných identifikací, které dokazují jeho hlubokou znalost rukopisné kultury českého středověku. Např. ve fragmentu č. 1527 si povšiml signatury H IIII, kterou identifikoval jako součást první vrstvy signatur knihovny augustiniánů kanovníků v Roudnici nad Labem, a dokonce vyslovil domněnku, že toto folio bylo druhotně použito ve vazbě kodexu KNM XIII B 5.

Mé výtky jsou pouze důsledkem osobních preferencí: ve většině případů bych uvítala spíše úplnou transkripci dochovaného textu než enigmatický regest, který navíc často zřejmě není o nic kratší než celý zachovaný text (např. č. 1832: „Nejspíše doplněk neznámého textu na drobném listku“, č. 2044: „Podle prázdné strany verso snad list. V textu opakovaně uvedeni zlí lidé,“ nebo č. 2066: „Neznámý pisatel se obrací k jisté Markétě, píše o jejím strýci. Neznámá osoba má přijet s vozem.“). Reprodukce fragmentárních textů by jistě nebyla snadná a nemyslím, že bychom z nich vyčetli více než Michal Dragoun, nicméně získali bychom bezprostřednější přístup k jednotlivým zlomkům, včetně konkrétních použitých slov a obrátů.

Osobně bych také fragmenty, ke kterým nyní nelze nic konkrétního říci (*fragmentum textus ignoti*, ve 45 případech ještě doplněné poznámkou, že nelze určit ani jazyk textu), nepopisovala samostatně, ale zařadila bych je do jedné skupiny, kterou bych charakterizovala jako celek. Z uživatelského hlediska mezi nimi není žádný rozdíl, čekají na nové technologie, které snad umožní rozluštit nečitelný text nebo je navzájem propojit. Případnému zájemci o tuto detektivní práci nebudou současné velmi neurčité katalogové záznamy příliš platné, stejně bude muset tyto zlomky studovat všechny znovu. Působ mnoha fragmentů popsaných v tomto svazku je pro historika narušen tím, že jsou z valné části skutečně velmi fragmentární. Nicméně „celek“ je koncemů vždy touha, požadavek či model, nikdy objektivní realita.

Tento svazek (stejně jako všechny ostatní, které prošly rukama Michala Dragouna a Tomáše

Rataje) je připraven velmi pečlivě. Obsahuje také řadu užitečných rejstříků, kromě obvyklých (jmenný a věcný, incipity, časové, místní a jazykové určení zlomků, rejstříky jejich písařů, vlastníků a dárců) rovněž specializované – rejstřík notovaných zlomků a zlomků s iluminacemi a kresbami. Podle mého názoru by si tento nově nalezený a ne právě snadno užitelsky přístupný fond kromě tohoto vynikajícího katalogu zasloužil také několik odborných studií, které by poukázaly na nejvýznamnější nálezy a nové poznatky – jejich skutečně velké množství a jsou zde poněkud pohřbeny mezi lístky drobných rozměrů, na kterých nelze nic přečíst. Nezbyvá než doufat, že si Michal Dragoun, osoba nejpopovatelnější, najde v blízké budoucnosti čas.

LUCIE DOLEŽALOVÁ

Jakub ŠIMEK, *Die „Acht Seligkeiten“ des Prager Predigers Heinrich von St. Gallen*, De Gruyter, Berlin – Boston 2013 (= Hermaea. Germanistische Forschungen, NF 129)

319 s., ISBN 978-3-11-027967-2

Edice písemné redakce kázání, která byla v německém jazyce proslovena pravděpodobně kolem roku 1400 v Praze Heinrichem ze St. Gallen, je přepracovanou verzí dizertace, již Jakub Šimek obhájil v říjnu 2010 na univerzitě v Heidelbergu. Sbírká kázání se zabývá osmerem blahoslavenství, která zachycuje pátá kapitola Matoušova evangelia (Mt 5, 3–10). Stěžejní část knihy představuje edice textu ve střední horní němčině.

Šimkova práce je rozdělena do pěti částí. V první se autor věnuje literárnímu pozadí a charakterizuje literaturu v Čechách před a kolem roku 1400. Zdůrazňuje vliv Karla IV. jako zbožného literárního mecenáše i autora významných literárních památek, jmenuje německy píšící autory (Heinrich z Mügeln či Jan ze Středy) a kazatele (Konrád z Waldhausenu). To, že v Čechách i později, za Václava IV., přes sílící reformní snahy vzkvétala literatura v německém jazyce, dokládá dle Šimka německý překlad Starého zákona (tzv. *Wenzelsbibel*) či *Ackermann* Jana z Teplé. Dále autor rozebírá problematiku kázání obecně a také roli, jakou v Čechách před a kolem roku 1400 mělo.

V další části první kapitoly Šimek zařazuje je cyklus kázání do tradice exegetických děl,

zabývajících se počátkem Kristova kázání na hoře. Přestože nelze určit žádnou latinskou předlohu, podobá se Heinrichův text dvěma dílům, která vznikla v Čechách: nábožensko-vzdělávacímu spisu *Malogranatum* a traktátu pražského a později pruského teologa Johannese Marienwerdera *De octo beatitudinibus*. Vzhledem k této blízkosti jsou oba texty také součástí předkládané edice.

Druhá kapitola se zabývá historickými souvislostmi. Text se dochoval celkem v deseti kodexech, z nichž čtyři dávají tušit, kdo byl jeho autorem. Dané výpovědi jsou ale značně rozporuplné. Zatímco dva rukopisy udávají jako autora Heinricha ze Švábska (*hainreich der swab ze sand Nyclas in der pfarr ze Prag, hainreich der Swab ze Prag in Sand Nyclas kirchen*), další dva hovoří o Heinrichovi ze St. Gallen (*maister hainreich von sand Gallen czw prag, Maister heinrichs von sand Gallen*). Použitý magisterský titul poukazuje na spojitost autora s pražským univerzitním prostředím, což dle Šimka ostatně dokazují i obsahové souvislosti. V Praze končícího 14. století lze ovšem najít hned několik osob spojitelných s jedním či druhým jménem. Nejdůležitější je pak zpráva, že roku 1397 byl jeden ze dvou až tří Heinrichů, absolventů artistické fakulty, zvolen kvodlibetářem. Heinrich ale tuto funkci odmítl a musel zaplatit pokutu. A snad téhož muže jmenují ve stejném roce i měsíci univerziténi statuta jako bakaláře teologie. V dalším kroku Šimek uvažuje, ve kterém ze tří pražských kostelů sv. Mikuláše bylo kázání proneseno. Ačkoli opět zůstává v hypotetické rovině, spojuje Heinricha s kolejí Všech svatých, která se nacházela v bezprostřední blízkosti staroměstského kostela, a nakonec vyslovuje domněnku, že zde Heinrich mohl pronést cyklus snad o osmi kázáních právě k příležitosti patrocina své koleje.

Ve třetí kapitole se Šimek obrací k textu samotnému. Poté co čtenáři uvede do problematiky edice středověkých textů a jejich proměn (od historicko-kritické edice po „New Philology“), popisuje rukopisný kontext, ve kterém se cyklus kázání dochoval. Kriticky rovněž hodnotí dochované rukopisy, které rozdělil do dvou skupin, vytvořil jejich stemma a podrobně popsal jazyk a styl, obsahovou i argumentační výstavbu textu a porovnal jej s dalšími texty, které jsou Heinrichovi ze St. Gallen připisovány.

Stěžejní část práce představuje čtvrtá a pátá kapitola. Šimek zpřístupňuje publiku nejprve Heinrichovo kázání *Acht Seeligkeiten*. K němu připojuje edici čtyř doposud nevydaných textů, které jsou pro porozumění daným kázáním stěžejní. Kromě jmenovaných, tedy kapitoly z *Malogranata* (*Malogranatum* III, 14) a *De octo*